

Fotografie: Marte

Waarom doen wij zo?

drs. Harry Starren

Algemeen directeur

De Baak, Management Centrum VNO-NCW

Het slimme onbewuste

Denken met gevoel

door Ap Dijksterhuis

Je moet er niet te veel over nadenken. Dat geldt voor schrijven, spreken, dansen en muziek maken. Het geldt voor veel meer. Denken zit vaak in de weg. Daarover gaat Ap Dijksterhuis' bestseller: 'Het slimme onbewuste'. Ik herinner me een slimme ondernemer die mij een keer uitlegde wat mijn probleem was. "Jullie (hij bedoelde mijn soort) denken te veel na, zien te veel kanten aan de zaak. Dan ben je altijd te laat. Ik doe het als ik voel dat het goed zit. Ik kan het meestal niet helemaal overzien. Dat geldt voor de problemen die aan een beslissing kleven, maar ook voor de kansen die er zijn. Ik koop vrij snel. Of ik koop niet. Wat er tussenin zit is tijdverlies".

Freddy Heineken moet zoiets bedoeld hebben toen hij sprak over het selecteren van de leiding van een onderneming. 'In slechte tijden een optimist, in goede tijden een pessimist, maar nooit een intellectueel'.

Ap Dijksterhuis zou het niet met hem eens zijn. Het één sluit het ander niet uit. Een intellectueel die zijn gevoel vertrouwt, is wellicht de beste optie. De ondertitel van 'Het slimme onbewuste' luidt: denken met gevoel.

Ons bewuste heldere denken is beperkt: het kan maar een ding tegelijk en is in complexe situaties vaak hulpeloos, want eindeloos.

In routinezaken heeft het bewuste wel iets anders aan zijn hoofd en doet het onbewuste alles vanzelf. Zo besturen we gedachteloos onze auto en herinneren wij ons niets van de route die we dagelijks gaan. We doen het gedachteloos, tot er iets fout gaat. Dan veruult ons hoofd de 'stand by-mode' voor een 'split second' en wordt het bewuste actief.

Althans dat denken we. Veel van onze beslissingen neemt ons onbewuste nog voor het besluit formeel gevallen is. Daarom zijn we soms -als het moet - razend snel. Het onbewuste laat ons functioneren. Als dieren soms. Wij imiteren gedrag onbewust, communiceren zo en zijn daarin effectief.

Wij 'laten los' om langs die weg nieuwe invalshoeken te vinden. De geest te laten waaien, de ontspanning te zoeken en 'iets anders te doen' bieden ruimte aan het onbewuste. Kunstenaars lijken zich bij uitstek bewust van de kracht van het onbewuste. Het is de moeiteloze weg, de weg van het vertrouwen. Open ruimte creëren.

Dijksterhuis is een 'popularisator' in de beste betekenis van het woord. Hij ontsluit professionele kennis voor de leek en treedt in het

voetspoor van auteurs als Piet Vroon, René Diekstra en Douwe Draaisma. Hij is een leraar die vertelt wat eminente vakgenoten tot wie hij zelf behoort, van zijn en hun vakgebied weten.

Wij zitten minder rationeel in elkaar dan we denken. Maar dat maakt ons niet dommer. Integendeel. We zitten slim in elkaar. Hoe slim, begrijpen we maar half. Ook Dijksterhuis moet dat bij herhaling toegeven. Hij is zich daarvan bewust. Dat creëert een paradox

die het bewuste denken duizelig maakt. We moeten het onbewuste vertrouwen, er zit voor het bewuste niets anders op.

Waarom we doen wat we doen

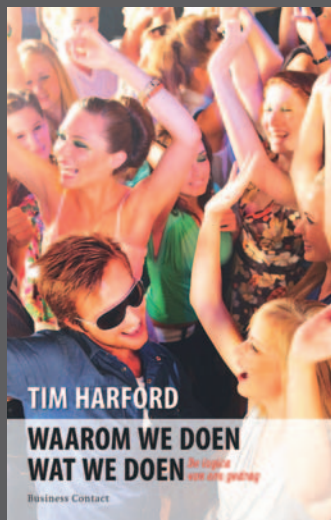
De logica van ons gedrag

door Tim Harford

Tim Harford neemt de andere weg naar begrip voor menselijk gedrag. Hij gaat er van uit dat ons gedrag logisch is. Ook als we ons onbewust gedragen zoals we ons gedragen, maken we afwegingen die voor een econoom goed te volgen zijn. We doen logischer dan we denken.

Harford schrijft een brievenrubriek in de Financial Times, waarin hij vragen beantwoordt die lezers hem stellen. Kunnen economische inzichten helpen? Geen terrein blijft gevrijwaard van Harfords economische blik. Hij buigt zich over pijpen (waarom steeds meer jonge meisjes orale seks bedrijven) en pensioen (waarom wij de toekomst voor ons uitschuiven), waarom wij gokken, de baas meer verdient dan redelijk is, hoe wij kiezen wat goed voor ons is, wat veiligheid waard is en hoe we in de valkuil van onze logica terechtkomen om er met diezelfde logica weer uit te kruijen.

Het boek gaat over ons, in kracht en zwakte.

Harford is een auteur in de traditie van Levitt ('Freakonomics'), Gladwell (de 'Tipping point' en 'Blink'), Taleb ('Black swann' en 'Fooled by randomness') en Friedman ('The world is flat').

Wetenschappsjournalistiek van de beste soort. Zij maken zichtbaar dat niets zo praktisch is als een goede theorie.

Boeken die hoge oplagen halen buiten economische kringen, maar die ook in kringen van vakgenoten op grote waardering kunnen rekenen. Het zijn heldere analyses waarin de economische blik relevantie aanbrengt en betekenis geeft. Je snapt door Harford dat wat irrationeel leek, rationeel is, althans vanuit een rationeel perspectief verklaarbaar is. En daarom soms zelfs onvermijdelijk lijkt. Dat laatste lijkt mij Harfords valkuil. We zijn niet gek en als je er nauwkeurig naar kijkt, zijn we zelfs in hoge mate voorspelbaar... Achteraf.

De mens is meer dan een homo economicus. Maar, dat toont Harford vlijmscherp aan, heel vaak is de mens een homo economicus zonder het zelf te weten.

Dijksterhuis en Harford staan goed beschouwd niet tegenover elkaar, maar naast elkaar. 'Psychology meets economy'.

Om te ontdekken dat beide gedragswetenschappen zijn. Ze bewijzen het omgekeerde: dat het rationele irrationeel en dat irrationele rationeel is. Maar ze doen hetzelfde: ze verklaren door te begrijpen en heffen zo het verschil op.

Darwin's Angel

An Angelic Riposte to The God Delusion

door John Cornwell

Van een andere orde is het boek van John Cornwell 'Darwin's angel'. Een weerlegging van 'The God delusion' (God als misvatting) van Richard Dawkins. In dit boek bepleit Dawkins het atheïsme als de meest zinnige, want rationele levenshouding. Geloven is gevaarlijk. Het vergiftigt de jeugd en brengt het slechtste in ons boven.

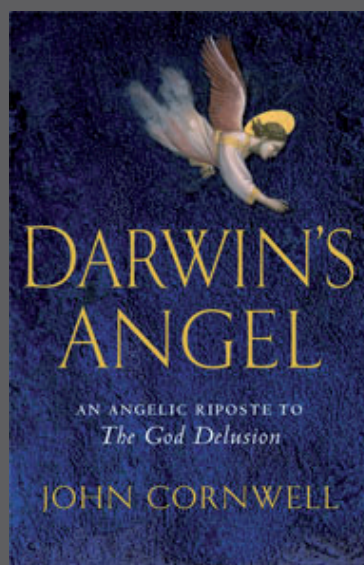
Cornwell gaat de de bestseller van Dawkins fijnzinnig te lijf. Een liefdevolle weerlegging die zichzelf trouw blijft.

In een reeks korte hoofdstukjes loopt hij de de redeneertrant van zijn opponent langs. Altijd hoffelijk. Eerst vat hij 'The God delusion' samen. Daarna fileert hij het. Cornwell laat zien dat geloven niet haaks hoeft te staan op 'weten'. Hij vergelijkt gelovige beschouwingen met kunst en theologie met kunstbeschouwing.

Hij verwerpt het creationisme dat het schepingsverhaal in de kern als feitelijk aanvaardt en daarmee de evolutietheorie vewerpt; hij beschouwt het fundamentalisme als een perversie die het geloof net zo min aan te rekenen valt, als het atheïsme aan te rekenen

valt wat Hitler en Stalin, beiden atheïsten, in onze recente geschiedenis hebben misdaan.

Cornwell breekt Dawkins niet af. Hij kleedt hem uit, tot deze naakt en kwetsbaar voor ons staat. Als medemens. Bevlogen en betrokken, ijdel, gemakzuchtig, eenzijdig, belerend en met zichzelf in tegenspraak. Nergens beweert Cornwell dit uitbundig, maar lezing van zijn boek doet je dit gaandeweg besluiten. Dat is knap. Want Cornwell is nergens neerbuigend naar zijn opponent. Ik vermoed dat hij oprecht ingenomen is met het effect dat 'The God delusion' heeft. Het heeft religie teruggebracht in de arena van de dialoog en het debat. Waar het hoort. Cornwell laat zien dat geloven ten diepste

betekent dat we het niet weten. Daarmee is fundamentalisme in strijd met geloven. Het is, concludeer ik als lezer, niet religieus. Het verbindt niet (re-ligare), maar sluit uit. Het sluit af en heeft voldoende aan zichzelf.

Ik geloof (want ik weet het niet zeker), dat het de Franse schrijver Chamfort was die een fanaticus beschreef als een twijfelaar die een besluit heeft genomen. Cornwell heeft de kracht om de twijfel te behouden. Zonder zich daarop te laten voorstaan laat hij zien dat Dawkins die kracht niet kan opbrengen.

Alle drie de boeken gaan over de redelijkheid. Dijksterhuis dwingt ons in te zien dat we niet aan het stuur zitten van onszelf (en dat het maar goed is ook), Harford laat ons zien dat we logischer handelen dan we vaak denken (ook als we denken maar wat te doen) en Cornwell dat religie niet onredelijk hoeft te zijn, zolang we er bij blijven denken (want weten staat denken in de weg).